

PETRI RÄSÄNEN

Demokraattisen talouden puolesta

Teppo Eskelinen & Ville-Pekka Sorsa, *Hyvä talous*. Like, Helsinki 2011. 347 s.

Talous on politiikkaa. Jotta voisimme muodostaa näkemysten hyvästä taloudesta, meidän täytyy ensin ymmärtää talouden poliittiset sidokset. Sen jälkeen meidän tulee demokraattisesti määritellä uudelleen nämä sidokset.

Talouden tulkinnoista

Hyvän talouden kirjoittajien Teppo Eskelisen ja Ville-Pekka Sorsan mukaan taloudelle ei voi antaa yhtä ja ensisijaista määritelmää. Talous voidaan ymmärtää rahallisena vaihtona tai tuotannon prosesseina. Toisaalta huomio voidaan kiinnittää niihin instituutioihin, jotka mahdollistavat taloudellisen vaihdannan, tai marxilaisittain taloudessa ilmeneviin yhteiskunnan valtasuhteisiin. Myös kotitalouksien ja muiden yhteisöjen taloutta ylläpitävä ja uusintava työ on tärkeä näkökulma talouteen. Hyvän talouden lähtökohtana on ajatus tulkinnan merkityksestä talouden ymmärtämisen kannalta.

Tulkinnallisena ongelmana kysymys talouden luonteesta ei voi olla neutraali tai poliittisesti riippumaton. Filosofiasa tämänkaltaista lähestymistapaa voidaan kutsua tiettyssä mielessä hermeneuttiseksi, joskaan kirjoittajat eivät tätä käsitettä käytä. Sen mukaan tutkittavan kohteen ymmärtäminen edellyttää aina joitakin lähtökohtia mutta ei ole tiukasti sitoutunut mihinkään tiettyyn lähtökohtaan. Talouden luonteen määrittely on avoin ja aina

keskeneräinen kysymys, joka sisältää myös ja erityisesti poliittisia kappailuja. *Hyvä talous* hakee ratkaisua ongelmaan, miten voitaisiin yleistajuisella ja konkreettisella tavalla avata keskustelua talouden ymmärtämisen lähtökohdista. Tässä tavoitteessa kirja onnistuu. Ja aiheuttaa samalla mielihapaa niille erityistieteilijöille, jotka eivät hyväksy kirjalle ominaista – ja joissakin kohden myös epätarkkaa – pyrkimystä naittaa yhteen taloustieteellinen tai poliittinen puhetapa ja filosofinen käsiteanalyysi.

Kirjoittajien mukaan meidän käsityksemme taloudesta vaikuttaa eniten kaksi lähtökohtaa. Ensinnäkin taustalla vaikuttaa valtavirran taloustieteilijöiden omaksuma niin sanottu uusklassinen taloustiede. Sen perusteisiin kuuluvat esimerkiksi ajatukset kuluttajien preferenssien tyydyttämisestä ja taloudellisesta tehokkuudesta, jotka molemmat määrittävät käsitystämme ihmisten hyvinvoinnista ja sen ehdoista. Tätä kapeaa lähtökohtaa kirjoittajat haluavat laajentaa myös Nobel-palkitun taloustieteilijän Amartya Senin ajatusten avulla. Toisaalta talouspoliitikkojen käsissä talousteoreettiset näkemykset sulautuvat eri tavoin ajatuksiksi talouden reunaehdoista ja ”välttämättömyyksistä”. Enin osa kirjan tarkasteluista kohdistuu tälle alueelle ja siihen liittyvään talouspuheeseen.

Talouspoliittinen puhe

Kirjoittajat tarkastelevat kolmea vaikutusvaltaista talouspoliittista

asiakirjaa: Suomen valtiovarainministeriön julkaisemaa *Julkinen talous tienhaarassa* (2010), Euroopan komission julkaisemaa *Eurooppa 2020 – älykkään, kestävän ja osallistavan kasvun strategia* (2010) ja konsulttitoimisto McKinsey & Companyn raporttia *Suomen talous – saavutukset, haasteet ja prioriteetit* (2007). Tiettyjen painotuserojen ohella kaikissa raporteissa toistuvat samankaltaiset käsitteet: ”toiminnan pakko, yhteisymmärrys, vakaus, kasvu (ja sen laatu), kilpailu, tuottavuus, asennemuutokset, kannustimet tietoteknologia, innovaatiot ja niin edespäin” (235). Kaikki raportit myös mieltävät itsensä neutraaleiksi arvioiksi talouden tilasta ja kehityksestä.

Talous ei kuitenkaan koskaan ole neutraalia toimintaa vaan aina sidoksissa monenlaisiin moraalisiin ja poliittisiin lähtökohtiin. Tämä koskee myös taloustieteellisiä ja talouspoliittisia analyyseja, joiden lähtökohdat samaan aikaan sekä edesauttavat talouden ymmärtämistä että peittävät alleen talouteen kuuluvia näkökulmia. *Hyvä talous* haastaa taloustieteilijät ja -poliitikot keskusteluun talouden poliittisesta luonteesta. Mikäli taloudellinen toiminta nähdään perustaltaan moraalisesti ja poliittisesti latautuneeksi, on luontevaa, että myös näiden perusteiden määrittäminen asetetaan poliittisen päätöksenteon tehtäväksi. Tämä johtaa kysymykseen talouden luonteen ja sen reunaehtojojen demokraattisesta määrittämisestä.

Demokraattisen talouden ehdoista

Kirjoittajat ehdottavat talouden perushyveeksi sen demokraattista oikeutusta: ”[...] kaikissa talouden arkipäivän käytännöissä pitäisi [...] edistää ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihinsa ja päättää toivottavista toimintatavoista yhdessä” (241). Koska ei ole olemassa yhtä neutraalia taloudellisen toiminnan viitekehystä, ihmisten on saatava itse päättää, millaisessa taloudessa he elävät. Demokratiakäsityksessään kirjoittajat nojaavat Heikki Patomäen ja Teivo Teivaisen teoksessa *Globaali demokratia* (2003) esittämään luonnehdintaan demokratian neljästä ulottuvuudesta: 1) päätöksentekoon osallistuvien ihmisten määrä, 2) niiden elämänalueiden määrä, jotka ovat demokraattisen päätöksenteon piirissä, 3) demokraattisen päätöksenteon konkreettisuus, tietoisuus ja sitovuus ja 4) demokratiaan sitoutuminen. Tämän kontekstin avaaminen on laaja tehtävä, eikä sitä Eskelisen ja Sorsan kirjassa pyritä tietenkään täysin hoitamaan. Tärkeintä on kuitenkin ajattelun ja keskustelun avaus: Millä eri tavoilla talous ja politiikka ovat kietoutuneet toisiinsa? Miten perustellusti julkisoikeudelliset ja yksityisoikeudelliset vastuut jakautuvat? Miten talouspolitiikan rajat ja mahdollisuudet määrittyvät? Kenellä näistä asioista tulisi olla päätösvalta? Mikä tulisi

olla asiantuntijavallan rooli taloudellisen toiminnan suuntaviivoista päätettäessä?

Hyvän talouden päähuomio on taloudellisessa puhetavassa, joka ei usein ole avoin niille demokratian ulottuvuuksille, joita kirjoittajat hakevat. Talouspuhe ei monestikaan ole ymmärrettävää. Puhutaan talouden ”pakoista” kyseenalaisin perustein eikä kiinnitetä huomiota erilaisiin (piileviin) vallankäytön ja riippuvuussuhteiden muotoihin. Ei myöskään avata niitä tasa-arvon käsitteen tulkintoja, jotka kyseenalaistaisivat ajatuksen muodollisen ja (eri tavoilla tulkitun) taloudellisen tasa-arvon riittävydestä inhimillisten toimintakykyjen toteutumisen kannalta. Tässä kirjoittajat viittaavat Amartya Senin sekä Martha Nussbaumin vaikutusvaltaisiin kirjoituksiin aiheesta. Samaan tapaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden käsittely jää yleisessä talouspuheessa vajaksi. Harvoin kuulee pohdittavan vaikkapa sitä, miten taloudellisten instituutioiden avulla voidaan sekä uusintaa että purkaa epäoikeudenmukaisiksi koettuja luokka- ja valtasuhteita.

Tästä eteenpäin

Kirjoittajien keinot demokraattisemman talouden saavuttamiseksi ovat moninaiset. Taloudellisissa kysymyksissä valtaa käyttävien instituutioiden ja toimijoiden – sekä julkisten virkamiesten että yksi-

tyisten pankkien ja luottoluokittajien – vastuita ja tilivelvollisuuksia on selkeytettävä. Taloudellinen asiantuntijavalta on oikeutettava siten, että virkamiesten luottamus tarkistetaan säännöllisesti vaaleilla. Keskuspankkien mandaatit tulee täsmentää niin, että pankkien tehtävistä ja valtuuksista voidaan päättää demokraattisesti ja tehtyjä päätöksiä voidaan tarvittaessa muuttaa. Keskuspankkien johtohahmot tulee valita demokraattisesti. Ylikansallista demokratiaa täytyy toden teolla ryhtyä rakentamaan. Minkä tahansa globaalien demokraattisen tilan luominen toimikoon tässä lähtökohtana. Koska valtioiden nykyiseen asemaan liittyy ongelmia – kuten yritysten suhde kansallisiin valtioihin – on syytä korostaa aiempaa enemmän sekä globaalien että ihmisiä lähelle tulevan arkipäivän tason demokratian, kuten työpaikkademokratian, kehittämistä. Pöytä on katettu näiden ajatusten kritiikille ja jatkokehittelylle.

Kuten kirjoittajat huomauttavat, demokratiassa ei ole kyse pelkästään ja ensisijaisesti joistakin hallinnollisista ratkaisuista. Keskeistä on ihmisten kokemus siitä, että he kuuluvat johonkin mielekkääseen poliittiseen yhteisöön, jossa heillä on aitoja mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin ja muodostaa yhdessä toisten ihmisten kanssa näkemys hyvästä taloudesta ja elämästä. Tästä on hyvä lähteä.